

نگرش به ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی: شکاف یا تفاوت نسلی؟

محمد رضا طالبان

دانشیار گروه جامعه‌شناسی پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی

qtaleban@yahoo.com

احسان عسکری

کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی انقلاب پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی

askariehsan1372@gmail.com

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی نحوه نگرش والدین و فرزندان‌شان نسبت به ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی انجام شده است. در این راستا، ابتدا ارزش‌های سیاسی انقلاب بر اساس دیدگاه حضرت امام خمینی (ره) مفهوم‌سازی و هفت بُعد برای آن در نظر گرفته شده است. (این ابعاد عبارت بودند از: آزادی و نسبت دین با رأی مردم، وحدت اسلامی، تکلیف‌گرایی و رابطه آن با نتیجه‌گرایی، استقلال و عدم دخالت بیگانگان، پیوند دین و سیاست، استکبارستیزی و حمایت از گروه‌های مبارز انقلابی و حمایت از محرومین و مستضعفین در سرتاسر جهان). سپس داده‌های تحقیق که از بین جوانان ۱۷-۲۵ ساله شهر ایلام به همراه والدینشان به روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای جمع‌آوری شده بود، مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت. یافته‌های تحقیق نشان داد که از بین هفت بُعد مذکور، فقط در بُعد آزادی بود که تفاوت معناداری بین والدین و فرزندان‌شان از حیث تعلق به این ارزش‌ها وجود نداشت و در سایر ابعاد، تفاوت معناداری در میزان تعلق والدین و فرزندان‌شان به این ارزش‌ها موجود است. بدین ترتیب که والدین در مقایسه با فرزندان‌شان تعلق بیشتری به این ارزش‌ها داشته‌اند. یافته‌های پژوهش همچنین نشان دادند که علی‌رغم تفاوت‌های موجود در تعلق والدین و فرزندان‌شان نسبت به ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی، این تفاوت‌ها به اندازه‌ای نبود که بتوان نام شکاف نسلی به آنها داد و تفاوت نسلی عنوان مناسب‌تری برای بازنمایی یافته‌های این تحقیق می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: ارزش، ارزش سیاسی، شکاف نسلی، تفاوت نسلی، انقلاب اسلامی.

طرح موضوع

افراد در هر جامعه‌ای جدا از این که عضو خانواده‌ای خاص، محله‌ای خاص، گروهی خاص و یا قشر و طبقه‌ای خاص می‌باشند، همگی عضو یک واحد کلان ملی هستند و اگر از بیرون به آنها نگاه کنیم می‌توان آنها را اعضای چند نسل مختلف به شمار آورد که علی‌رغم سایر تفاوت‌ها، دارای هویت ملی مشترکی هستند. در جامعه امروز ایران که جامعه‌ای در حال گذار محسوب می‌شود، مسئله‌ی تفاوت‌های نسلی امری است که توجهات زیادی را به خود جلب و اهمیت خاصی بین محققان علوم اجتماعی و سیاستمداران پیدا نموده است. شاید بتوان گفت علت مهم تلقی شدن این امر در سال‌های اخیر، نگرانی از تقابل و تضاد نسل جدید با نسل‌های پیشین می‌باشد، به صورتی که انتقال ارزش‌ها، باورها و اعتقادات آن نسل را به نسل‌های آینده با مشکل روبه‌رو کند و تعارضاتی در انتقال الگوهای ارزشی و رفتاری نسل‌های گذشته به نسل جدید به وجود آید و بالطبع، جامعه دچار نوعی بحران هویت گردد. هرچند که امروزه تصور جامعه‌ای یکدست با نظام ارزشی و اعتقادی یکسان غیرممکن است و هر جامعه‌ای همزمان با درجه‌ای از وفاق و نزاع ارزشی در بین اعضای خود روبه‌رو می‌باشد، اما این تفاوت‌ها و تعارضات می‌توانند نگرانی‌های بسیاری را برای والدین، سیاستمداران و نهادهای تربیتی و فرهنگی جامعه ایجاد نمایند. نگرانی از این جهت که اختلافات و تعارضات بین اعضای نسل‌های مختلف به حدی زیاد گردد که میسر شکست جامعه در انتقال ارزش‌ها و باورهای اجتماعی از نسلی به نسل دیگر باشد و ایجاد چنین پدیده‌ای به شکاف و گسست بین اعتقادات و ارزش‌های آن نسل‌ها منجر گردد. پدیده‌ای که می‌توان از آن به‌عنوان فاصله گرفتن و دور شدن تدریجی نسل‌ها از همدیگر از حیث باورها، ارزش‌ها و اعتقادات نام برد که به سست شدن هرچه بیشتر پیوندهای اولیه بین آن نسل‌ها منتهی می‌گردد.

در بررسی کلی علل مؤثر بر این پدیده می‌توان گفت که از آنجایی که شکاف نسلی میان دو نسل اتفاق می‌افتد، یک دسته از علت‌ها به نسل پیشین، یک دسته به نسل پسین و یک دسته هم به شرایط و موقعیتی برمی‌گردد که آن نسل‌ها در آن قرار گرفته‌اند. البته، هر کدام از این سه دسته علل می‌توانند ارتباط متقابلی با همدیگر داشته باشند، چنان‌که اگر در موقعیت و شرایط موجود دگرگونی و تغییراتی رخ دهد، قطعاً می‌تواند تأثیراتی بر روی نسل‌ها بگذارد. نکته دیگر آن که برای برقراری ارتباط بین نسل‌های مختلف در راستای حفظ و انسجام

جامعه، ارزش‌ها به‌عنوان عوامل پایه‌ای نقشی ویژه دارند، ضمن آن که خانواده به‌عنوان مهم‌ترین گروه نخستین نقش بسیار پررنگی در ثبات و پایداری انتقال این ارزش‌ها به نسل‌های جدید ایفا می‌نماید. لذا از این جهت که اولین مرحله جامعه‌پذیری فرد در درون خانواده صورت می‌گیرد، شناخت روابط عاطفی و اعتقادی والدین - فرزندان حائز اهمیت بسزایی است، چرا که تقریباً همه رفتارها، اعتقادات، اخلاق، روابط عاطفی و غیر عاطفی والدین در سازگاری و تطبیق فرزندان با ارزش‌های آنها مؤثر می‌باشد (علیخانی، ۱۳۸۲؛ بنی‌هاشم، ۱۳۸۳؛ توحیدلو، ۱۳۸۳؛ حیدری، ۱۳۸۳).

از سویی دیگر، وقوع انقلاب اسلامی جلوه‌ای جدید از مناسبات نسلی را در تاریخ ایران رقم زد که اندیشمندان و محققان به لحاظ ماهیت و محتوا آن را به‌عنوان یک نمونه عینی و واقعی از تغییر ارزشی ایرانیان در برهه انقلابی ارزیابی نموده‌اند. پس از پیروزی و تثبیت این انقلاب، نظام سیاسی جدید جهت نیل به اهداف فرهنگی خود در تدارک و ارایه فرآیند جامعه‌پذیری نوینی برآمد که طی آن بتواند ارزش‌ها و عناصر فرهنگی جدید برآمده از ایدئولوژی انقلابی را در میان مردم جایگزین و نهادینه کند. در واقع، پس از پیروزی و تثبیت انقلاب اسلامی در ایران، حکومت انقلابی از یک طرف بر آن شد تا نسل جدید را به ارزش‌های دینی و انقلابی متعهد کند و از طرفی دیگر، ارزش‌های نسل قدیم را نیز به ارزش‌های انقلابی تغییر دهد. در هر حال، هر نظام سیاسی برای حفظ سازمان و ادامه حیات خود باید بتواند پیوندهای میان خود و نسل‌های مختلف جامعه را تحکیم بخشد. در این راستا، فرآیندهای جامعه‌پذیری جزء جدانشدنی هر نظام سیاسی می‌باشند؛ چراکه اگر نظام سیاسی نتواند بدرستی ارزش‌ها و ایدئولوژی خود را به اعضای جامعه القاء کند، قادر نخواهد بود که وفاداری و همکاری آنان را جلب نماید و بالطبع نمی‌تواند به حیات خود ادامه دهد و مشروعیت خود را از دست خواهد داد.

چنان‌که گفته شد، پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، حکومت انقلابی در تدارک ایجاد نظم جدیدی از طریق جامعه‌پذیری نسل گذشته و نسل حاضر برآمد که از طریق آن بتواند نسل جدید را متعهد به ارزش‌های انقلابی نموده و ارزش‌های نسل پیشین را نیز به ارزش‌های حامی انقلاب تبدیل کند. پس با توجه به این‌که مهم‌ترین آرمان و هدف این انقلاب و نظام سیاسی برآمده از آن، جایگزینی و گسترش ارزش‌های نوین در جامعه ایران بوده است، شناخت این ارزش‌ها و میزان تحقق آنها در نسل‌های مختلف برای محققان علوم اجتماعی حائز اهمیت می‌باشد.

در جامعه کنونی ایران می‌توان سه نسل و سه تجربه‌ی نسلی را از هم متمایز کرد: نسل نخست که فرآیند جامعه‌پذیری آنها به سال‌های دهه ۱۳۳۰ و چهل‌بازمی‌گردد شاهد حوادثی چون کودتای ۲۸ مرداد و قیام ۱۵ خرداد بوده‌اند؛ نسل دوم که فرآیند جامعه‌پذیری آنان به دهه ۱۳۵۰ بازمی‌گردد را با حوادث مهمی چون انقلاب اسلامی و وقوع جنگ تحمیلی باید شناخت؛ و نسل سوم‌هایی که فرآیند جامعه‌پذیری آنان به بعد از انقلاب و جنگ تحمیلی برمی‌گردد. با ورود این نسل سوم‌ها به عرصه عمل اجتماعی بود که مسئله شکاف نسلی در ایران مطرح شد. برخی از دانش‌پژوهان علوم اجتماعی (مثل رفیع‌پور، ۱۳۷۶) استدلال نمودند که با پایان یافتن جنگ تحمیلی، در نظام ارزشی جامعه ایران دگرگونی‌هایی رخ داده که جامعه را با نوعی تعارض مواجه ساخته است که علت چنین پدیده‌ای را می‌توان گسترش ارزش‌های مادی و تضعیف ارزش‌های مذهبی دانست. در مقابل، برخی دیگر از دانش‌پژوهان بر ثبات نسبی ارزش‌ها پافشاری ورزیده و تعدادی نیز این دگرگونی‌ها را در سطح محدودی در نظر گرفته‌اند. با وجود این، نمی‌توان کتمان نمود که با گذشت چهار دهه از پیروزی انقلاب اسلامی، دگرگونی‌های ساختاری مهمی در نظام اجتماعی ایران رخ داده است. در واقع، جامعه ایران از یک جامعه باسواد اندک به جامعه‌ای باسواد تبدیل گشته و نظام آموزش عالی شروع به رشد و پیشرفت فوق‌العاده‌ای کرده است. همچنین حضور بیشتر زنان در جامعه، افزایش جمعیت دانشگاهی، گسترش حضور زنان در دانشگاه‌ها، افزایش فوق‌العاده جمعیت شهری، رشد ارتباطات و ... را می‌توان از دیگر تحولات جامعه پسانقلابی ایران دانست (طالبان، ۱۳۸۰؛ علیخانی، ۱۳۸۲).

حال با توجه به این تحولات و همچنین جوانی نسبی جمعیت جامعه امروز ایران و این که برخی مدعی‌اند که ارزش‌های نسل سوم انقلاب تطابق چندانی با ارزش‌های انقلاب اسلامی به‌ویژه، ارزش‌های سیاسی آن ندارد مطالعه این گروه سنی از حیث ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی حائز اهمیت است. از این رو، موضوع مطالعه حاضر معطوف به بررسی شکاف نسلی از حیث ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی شد که شاید یکی از بحث‌های مهم در عرصه جامعه‌شناسی انقلاب اسلامی ایران باشد؛ به عبارت دیگر، این تحقیق حول این پرسش‌ها سازمان یافته است که آیا در جامعه ایران از حیث تعلق به ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی میان دو نسل والدین و فرزندانشان شکاف و گسست وجود دارد؟ همچنین، از حیث میزان پایبندی و تعلق به ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی ایران، والدین و فرزندانشان چه وضعیتی

دارند؟ و آیا شواهد تجربی، وجود شکاف نسلی (از حیث ارزش‌های سیاسی) در جامعه امروز ایران را تأیید می‌کند؟

ادبیات نظری

یکی از مباحث و رویدادهای نسبتاً مهم در جوامع امروزی، موضوع شکاف نسل‌هاست. در ایران، این موضوع نه تنها اذهان جامعه‌شناسان و صاحب‌نظران علوم مختلف را به خود مشغول داشته، بلکه بسیاری از نخبگان مذهبی و صاحبان قدرت سیاسی را نیز نگران کرده است. به‌طور ساده، دور شدن تدریجی دو یا سه نسل از یکدیگر از حیث عاطفی، فکری و ارزشی وضعیت جدیدی را ایجاد می‌کند که اصطلاحاً شکاف یا گسست نسلی نامیده می‌شود. در این وضعیت، غالباً نوجوانان و جوانان می‌کوشند تا پیوندهای وابستگی خود را از نسل والدینشان بگسلند و حتی اغلب در این راه به گردنکشی و طغیانگری می‌پردازند (علیخانی، ۱۳۸۲: ۱۱۱).

به اعتقاد بسیاری از صاحب‌نظران، موضوع شکاف نسلی تا زمان پیدایش جامعه صنعتی نه تنها مسأله‌ای قابل بررسی نبوده، حتی قبل از قرن بیستم به‌عنوان امری آشکار که یک مسأله اجتماعی تلقی بشود، مطرح نمی‌شده است. در گذشته، علل بسیاری مانند اختلاف بسیار ناچیز در شرایط، مراتب و موقعیت‌های اجتماعی گروه‌های سنی مختلف، رعایت اصل احترام به بزرگترها و پذیرش قواعد بازی مربوط به آن، انتقال طبیعی فرهنگ و رسومات جوامع به نسل‌های بعدی بدون هرگونه جهش، وجود الگوهای واحد اندیشه، تفکر و رفتار در طی نسل‌ها سبب می‌شد تا تغییرات بسیار کند و بطنی باشد و نتواند موجب شکاف بین نسل‌ها گردد. قرن بیستم با حوادث اجتماعی بسیار بزرگی همراه بوده است، بخصوص تحولات ما بعد جنگ جهانی دوم که مهم‌ترین تغییرات اجتماعی را در عرصه جهانی و در همه زمینه‌ها به ارمغان آورده است. پس از جنگ جهانی دوم، روند نوسازی جهانی در ابعاد سیاسی، اقتصادی و اجتماعی موجب رشد شتابان کشورهای در حال توسعه شد که پیامدهایی همچون جنبش‌ها و انقلابات اجتماعی را به بار آورد. همچنین، در پس این تحولات ساختاری عینی و ملموس، تحولاتی از نوع ذهنی و غیرملموس و در لایه‌های زیرین اجتماع حاصل شد که نتیجه‌اش، تغییر موقعیت اجتماعی نسل‌ها بخصوص نسل جوان بود. تقابل شرایط اجتماعی جدید که پیامد مهم رشدیافتگی کشورها پس از جنگ جهانی دوم بود با شرایط قدیمی که سال‌های سال ساختار اجتماعی -

فرهنگی جوامع و مردمان آن را در بر گرفته بود به همراه افزایش آگاهی مردم از وضعیت خود و جوامع دیگر، درک جایگاه خود و نیز پی بردن به وجود توانایی بالقوه در نسل‌های جدید، همگی سبب شد تا نگرش‌های جدیدی در نسل جوان حاصل شود و لذا در این دوره بود که شکاف نسلی به‌عنوان یک پدیده ملموس و قابل طرح خودنمایی کرد. بنابراین، می‌توان گفت که مسائل نسلی مسأله مشترک جهان امروز بخصوص جوامعی است که از شتاب و سرعت تغییرات اجتماعی بیشتری برخوردار باشند. به نظر نمی‌رسد جامعه ایران از این امر مستثنی باشد، چون وقوع تحولات عظیم اجتماعی در چند دهه اخیر، بستر مناسبی را برای بروز مسائل نسلی فراهم کرده است.

به اعتقاد بنگستون سه دیدگاه عمده در زمینه شکاف نسلی وجود دارد: در یک طرف کسانی هستند که وجود شکاف نسل‌ها را تأیید می‌کنند. در طرف دیگر گروهی هستند که وجود شکاف نسلی را یک توهم و خیال می‌پندارند و معتقدند این موضوع توسط وسایل ارتباط جمعی اشتباهاً به مردم تحمیل شده است؛ و دیدگاه سوم که در نقطه وسط دو دیدگاه فوق‌الذکر قرار دارد، معتقد به پیوستگی و تفاضل‌گرزینی بین نسل‌ها می‌باشد.

صاحبان دیدگاه اول معتقدند که شکاف بین جوانان و بزرگسالان نسبتاً شایع و گسترده است، چون فرهنگ جوانان متفاوت و حتی متضاد با فرهنگ مسلط بزرگسالان است (از نظر پذیرش ارزش‌های غالب و مسلط). به‌عنوان مثال، جورج هربرت مید معتقد بود که الگوی فرهنگی جدیدی ظاهر گشته که از آن جوانان معاصر است. از این منظر، به افرادی که پیش از جنگ جهانی دوم متولد شده‌اند به‌عنوان مهاجران در زمان نگرسته می‌شود، کسانی که با زمان حاضر سازگاری یافته‌اند ولی کماکان بقایای گذشته را حفظ کرده و می‌کنند. از سویی دیگر، آن‌هایی که پس از جنگ جهانی دوم متولد شده‌اند زمان حاضر را می‌فهمند و چیز دیگری را نمی‌شناسند. بین این دو قشر از لحاظ پذیرش ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی تضاد روی داده و این تضاد روز به روز شدت می‌گیرد (قدیمی، ۱۳۸۴). البته، این دیدگاه بسیار ذهنی و نظری است و فاقد تأیید تجربی می‌باشد. بالأخص، چیزی که در این دیدگاه فراموش شده نوعی پیوند نظری است که بتواند مشخص کند که چرا ارزش‌ها و هنجارهای جوانان متفاوت از ارزش‌ها و هنجارهای بزرگسالان شده است.

در آن سوی طیف، متفکران اجتماعی مانند ریس^۱، لپست^۲ و آدلن^۳ تأکید دارند که ارزش‌های جوانان اختلاف فاحشی با ارزش‌های بزرگسالان ندارد. این متفکران مدعی‌اند در حالی که ممکن است جوانان و بزرگسالان دارای جدایی اجتماعی باشند، ولی شکاف بین آنها اساساً ارتباطی با قبول ارزش‌های مختلف ندارد، بلکه جدایی بیشتر مربوط به زمینه قابلیت کاربرد توصیه‌های هنجاری برای تحقق دادن به ارزش‌ها می‌باشد؛ به عبارت دیگر، تضاد نسل‌ها بیشتر در ارتباط با ابزار به کار گرفته شده برای تحقق دادن به ارزش‌های یکسان و مورد قبول است. در حالی که تا حدودی برای این دیدگاه تأیید تجربی وجود دارد، ولی توماس^۴ معتقد است که هنوز یافته‌های تحقیقات تجربی چندان قطعی نیستند (قدیمی، ۱۳۸۴).

دیدگاه سوم معتقد است که تضاد اندکی بین نسل‌ها در مورد ارزش‌ها وجود دارد، ولی باید توجه داشت که ارزش‌های مورد قبول یکسان می‌توانند در قالب الگوهای رفتاری مختلفی خود را نشان دهند. همان‌طور که بنگستون^۵ استدلال نموده، مشکل این دیدگاه آن است که دقیقاً مشخص نمی‌کند که این تفاوت‌ها کدام هستند و چگونه به وجود می‌آیند و در آینده عواقب وجود این تفاوت‌ها چه می‌تواند باشد (تیموری، ۱۳۷۷: ۵۵).

برای درک بهتر دیدگاه صاحب‌نظران مختلف علوم اجتماعی درباره مسائل نسلی، خلاصه دیدگاه آنها بر اساس سه مقوله «تعریف نسل»، «مسئله نسلی» و «دلایل مسئله نسلی» در جدول ذیل ارائه شده است.

جدول شماره ۱: جمع‌بندی دیدگاه صاحب‌نظران علوم اجتماعی درباره مسئله نسلی

نظریه پرداز	تعریف نسل	مسئله نسلی	تبیین مسئله نسلی
مانهایم	نسل یک موجودیت اجتماعی است و نه یک ضرورت بیولوژیکی	تعارض نسلی	سنتز ارزش‌های جدید و قدیم (تجارب نسلی متفاوت)

1. Reiss
2. Lipset
3. Adelaon
4. Thomas
5. Bangstone

نابرابری و تضاد منابع در اختیار نسل‌ها	تعارض نسلی	افرادی که هم دوره‌ای‌اند و در زمان حال زندگی کرده و ملکه‌ی فرهنگ مشترک دارند، کار کردی که برای آنها با حافظه‌ی جمعی که ترکیب هم دوره‌ای را در طول یک دوره‌ی خاص تعیین می‌کند، تعریف‌کننده‌ی نسل واحد می‌باشد. در این تعریف، توجه خاصی به ایده‌ی فرهنگ جمعی و مشترک می‌باشد.	بوردیو
گذر جامعه از یک سطح یک نیاز به سطح دیگر در اثر شکوفایی اقتصادی	شکاف نسلی	نسل‌ها همان فاصله‌ی جوانان و بزرگسالان بر مبنای اقتضانات سنی است.	اینگلهارت
زمان، فرار بودن جامعه و مرخص شدن از سنت‌های گذشته برای اتخاذ شیوه‌ی فعالانه‌تر و مدرن‌تر زندگی	تفاوت نسلی	نسل و تمایزات نسلی نوعی ارجاع به زمان است	گیدنز
حوادث و وقایع مهم در هر جامعه و در هر زمان	تفکیک نسلی	نسل عبارت است از جمعی از افراد که دارای یک حافظه‌ی مشترک تاریخی در مورد سرنوشت خود هستند	وایت
تغییرات اجتماعی وسیع و وارد شدن به دنیای جدیدی از تحولات	فاصله‌ی نسلی	نسل همان فاصله‌ی جوانان و بزرگسالان بر مبنای تغییر و تحولاتی است که در جامعه رخ داده است.	مارگار تمید

پیشینه تحقیقات

آثار و تحقیقات مختلفی تاکنون در زمینه مرتبط با موضوع پژوهش حاضر انجام شده است. مروری بر این آثار پژوهشی نشان داد که دیدگاه‌ها و نتایج متفاوت و بعضاً متعارضی در خصوص موضوعات نسلی در ایران وجود دارد. یافته اصلی این آثار و پژوهش‌ها در خصوص چگونگی مسأله نسلی در دو جدول مجزای زیر منعکس شده است.

جدول شماره ۲: مقالات پژوهشی حول محور شکاف و تفاوت نسلی

گرددآورنده	سال	عنوان تحقیق	یافته اصلی
محمدحسین پناهی	۱۳۸۰	فاصله نسلی و اختلافات خانوادگی و چگونگی برخورد با آن	فاصله نسلی

اختلاف نسلی	عوامل مؤثر بر تضاد ارزشی و هنجارهای میان مادران و دختران در سطح شهرستان بابل (بررسی روابط ارزشی هنجاری نسل مادران و دختران)	۱۳۸۱	علی اصغر اسفنجیر / معصومه گرجی نشلی
عدم شکاف نسلی	بررسی ویژگی‌های دو نسل در چهارچوب نظام ارزشی	۱۳۸۲	مهناز توکلی
هماهنگی نسلی	مقایسه نگرش نسل قدیم و جدید (مادران و دختران) نسبت به ارزش‌های اجتماعی	۱۳۸۲	شیرین جلیلود
تفاوت نسلی	مقایسه نگرش‌های دانش آموزان سال سوم دبیرستان‌های اهواز با والدین و نزدیک‌ترین دوستان همکلاسی آنان	۱۳۸۲	مهناز میرابی زاده / حسین شکرکن / بهمن نجاریان / میترا محمودی
عدم شکاف نسلی	تضاد یا شکاف نسلی (بررسی میزان تفاوت‌های موجود میان دو نسل والدین و فرزندان در شهر تهران)	۱۳۸۲	سید حسین نبوی
تفاوت نسلی	تفاوت نسلی در گیلان غرب	۱۳۸۵	احمد پیشه‌ور / علی احمد الفتی
تفاوت نسلی	بررسی نگرش مردم نسبت به شکاف نسل‌ها و عوامل مرتبط با آن (مطالعه‌ی موردی شهر تبریز)	۱۳۸۵	صمد عابدینی
عدم شکاف نسلی	ساختار ارزشی و مناسبات نسلی	۱۳۸۶	زهرا دارپاپور
تفاوت نسلی	بررسی کیفی شکاف نسلی ارزشی بین مادران و دختران در مشهد با تأکید بر ارزش‌های دینی	۱۳۹۱	علی ربانی / عاطفه محمدزاده

شکاف نسلی	بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف نسلی ارزشی در منطقه‌ی ۹ شهرداری مشهد با تأکید بر ارزش‌های دینی	۱۳۹۱	علی ربانی / عاطفه محمدزاده
شکاف نسلی	بررسی شکاف ارزشی بین نسل‌ها در خانواده‌های تهرانی	۱۳۹۱	نریمان یوسفی
شکاف نسلی	تحلیل جامعه‌شناختی شکاف نسلی در ایران	۱۳۹۳	پروانه دانش / زهرا ذاکری نصرآبادی / عظیمه سادات عبداللهی
تفاوت نسلی	مقایسه‌ی بین نسلی رابطه‌ی رسانه‌ها و نگرش به امر به معروف و نهی از منکر در بین جوانان و بزرگسالان شهر شیراز	۱۳۹۴	محمد تقی عباسی شوازی / مجید موحد / زهرا قطرانی

جدول شماره ۳: پایان‌نامه‌های دانشگاهی حول محور شکاف و تفاوت نسل

یافته‌ی اصلی	عنوان تحقیق	سال	گردآورنده
عدم شکاف نسلی	نسل‌ها و ارزش‌ها و بررسی و تحلیل جامعه‌شناختی تفاوت گرایش‌های ارزشی نسل جوان و بزرگسال	۱۳۸۳	مریم قاضی نژاد
عدم شکاف نسلی	تبیین چالش‌ها و گسست‌های موجود در شهر تهران (مناطق ۱، ۵، ۱۵، ۲۰)	۱۳۸۳	حشمت الله یزدانی
شکاف نسلی	بررسی شکاف نسلی نسل جوان (۲۵ - ۱۵ سال) با نسل انقلاب (۵۲ - ۴۲) - مطالعه‌ی موردی شهر رشت	۱۳۸۶	احمد ذرات
تفاوت نسلی	بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر تغییر ارزش‌های دینی نوجوانان (دختران) دبیرستان‌های شهر قم	۱۳۸۸	نجوا بابایی

شکاف نسلی	بررسی شکاف نسلی دینی در بین جانبازان و فرزندان پسر آنها (مطالعه‌ی موردی شهر قم)	۱۳۸۹	مصطفی صابری
عدم شکاف نسلی	بررسی مسئله‌ی شکاف نسلی (مورد تحقیق: ایثارگران و فرزندان آنان در شهرستان اهواز)	۱۳۸۹	عبدالله فاضلی
تفاوت نسلی	بررسی تطبیقی هویت سیاسی بین نسلی (نسل اول و نسل سوم انقلاب)	۱۳۹۰	سارا سیدیان هاشمی
تفاوت نسلی	بررسی شکاف نسلی در خانواده‌ی ایرانی (شکاف نسلی در بین خانواده‌های شهرستان گرمسار)	۱۳۹۰	اعظم شیرین بیان
شکاف نسلی	بررسی میزان تفاوت نسلی و عوامل خانوادگی مؤثر بر آن در بین خانواده‌های ساکن در شهر پاوه	۱۳۹۰	عبدالله صلاحی
تفاوت نسلی	مطالعه‌ی بین نسلی نوع دینداری و ارزش‌های سیاسی دهه‌ی سوم انقلاب اسلامی در شهر اصفهان	۱۳۹۱	علیرضا آزادی
عدم شکاف نسلی	بررسی شکاف نسلی بین مادران و دختران (بالای ۱۴ سال) با تأکید بر عامل تحصیلات در شهر تهران	۱۳۹۱	لیلا فله‌گری
تفاوت نسلی	بررسی ساختار و محتوای ارزشی نسل‌ها با رویکردی فازی (مطالعه‌ی موردی شهروندان بالای ۱۸ سال شهر کرمان)	۱۳۹۱	مسعود چاری صادق

تفاوت نسلی	مطالعه‌ی تفاوت ارزش‌های اجتماعی بین دو نسل والدین ۵۴ - ۵۰ ساله و فرزندان ۲۴ - ۲۰ ساله و عوامل مؤثر بر آن در شهرستان نورآباد استان لرستان	۱۳۹۲	آمنه ابراهیمی ترک امیر
عدم شکاف نسلی	بررسی مردم شناختی شکاف نسلی نزد مادران و دختران با تکیه بر رویکرد مارگرت مید (مطالعه‌ی موردی منطقه‌ی ۵ تهران و شهرستان اسلامشهر)	۱۳۹۳	شمسی جولانی

تعریف نظری و عملی مفاهیم

نسل: یک نسل به افرادی که در یک دوره تاریخی یکسان متولد شده‌اند، اشاره دارد. این تعریف مبین آن است که اعضای یک نسل به لحاظ ذهنی با نسل‌شان هویت یافته و از نسل‌های دیگر تمایز می‌یابند. از حیث تعریف عملیاتی، شاید بهترین و روشن‌ترین دلالت مصداقی برای مفهوم نسل، والدین و فرزندان‌شان باشند که جمعیت این تحقیق را تشکیل می‌دهند.

ارزش‌های سیاسی: عبارتند از: باورهای ارزشی معطوف به نظام سیاسی. در واقع، ارزش‌های سیاسی مفاهیم جمعی‌ای هستند که از نظر سیاسی خوب و مطلوب یا بد و نامطلوب تلقی می‌شوند. به عبارت بهتر، ارزش‌های سیاسی عبارتند از: جهت‌گیری‌های مثبت و منفی افراد نسبت به نظام سیاسی یا حکومت/ دولت. ارزش‌های سیاسی افراد، اصلی‌ترین بخش از فرهنگ سیاسی آنهاست که به‌طور همبسته‌ای با کلیت نظام فرهنگی جامعه در ارتباط است؛ بنابراین ارزش‌های سیاسی هر جامعه، ارتباط تنگاتنگی با کل نظام ارزشی آن جامعه دارد (آلموند و پاول و مونت، ۱۳۸۱: ۲۶۰).

ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی ایران: جهت تشخیص ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی ایران بایستی به دیدگاه رهبر انقلاب اسلامی ایران و بنیان‌گذار نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران رجوع می‌کردیم. نتیجه این رجوع عبارت از آن شد که ارزش‌های سیاسی عمده انقلاب اسلامی ایران که برای مسأله این تحقیق موضوعیت دارند را می‌توان در هفت مقوله مجزا طبقه‌بندی نمود. این هفت مقوله، در واقع، ابعاد اصلی مفهوم ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی

را بازنمایی می‌کنند. برای عملیاتی نمودن هر یک از این ابعاد، زیر بعدها یا مؤلفه‌هایی تشخیص داده شد که برای برخی از آنها نیز زیرمؤلفه‌هایی در نظر گرفته شد. در مرحله نهایی، برای این ابعاد، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها بر اساس بیانات حضرت امام گویه‌هایی تدوین گردید. جدول زیر، این رویه عملیاتی‌سازی را با تفکیک ابعاد، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها نشان داده است.

جدول شماره ۴: ابعاد، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی ایران

ابعاد	مؤلفه‌ها	زیرمؤلفه‌ها
پیوند دین و سیاست	برقراری حکومت اسلامی در جهان	-
	رابطه حکومت و سیاست	-
نسبت آزادی و رأی مردم با دین	عمومی	عقیده و بیان
		مطبوعات
	سیاسی	انتخابات
		رأی
		احزاب
		ملتها
	قشرهای اجتماعی	اقلیت‌های دینی
		زنان
	فردی	عقاید
		بیان و قلم
محل سکونت و کار		
وحدت اسلامی	ساختاری	اقتشار اجتماعی
		حوزه و دانشگاه
	فرهنگی	مبارزه با ظلم
		برادری
استقلال و عدم دخالت بیگانگان	فرهنگی	رهایی از استعمار غربی
		فکری
	اقتصادی	فروش نفت
		خودکفایی
	سیاسی	قطع وابستگی
		نفی سلطه
		جلوگیری از نفوذ دیگران

حمایت	مبارزه با ستمگران و ظالمان	تکلیف گرایی و رابطه‌ی آن با نتیجه‌گرایی
متلعت		
وظیفه‌انسانی		
-	حفظ آرمان‌های ملی	استکبارستیزی
-	مقابله با استیلای فرهنگ غربی	
-	-	
-	-	حمایت از محرومین و مستضعفین در سرتاسر جهان

روش تحقیق و واحد تحلیل

روش‌های تحقیق گوناگونی در جامعه‌شناسی به کار می‌روند که پیمایش به‌عنوان روشی کمی در مطالعات پهنانگر جزو رایج‌ترین آنهاست. در این تحقیق نیز به اقتضای موضوع از روش پیمایش استفاده شده است.

نوع تحقیق نیز توصیفی و از نظر زمانی واجد طرح مقطعی است. همچنین، واحد تحلیل و واحد مشاهده در تحقیق حاضر نیز به ترتیب «نسل» و «فرد» است.

جمعیت و نمونه‌گیری

به اقتضای موضوع این پژوهش (شکاف نسلی) مناسب‌ترین جمعیت عبارت از جوانان و والدینشان می‌باشد. از این رو، جمعیت این پژوهش به جوانان ۱۷ الی ۲۵ ساله‌ی شهر ایلام به همراه والدینشان اختصاص یافت. از آنجا که اجرای این تحقیق در دو نسل، به‌ویژه در نسل والدین که مستلزم مصاحبه‌ی حضوری بود، مشکلات عدیده‌ای به همراه داشت؛ در نهایت حجم نمونه‌ی تحقیق مشتمل بر ۲۰۰ نفر (۱۰۰ نفر جوان و ۱۰۰ نفر والدینشان) گردید که با روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای ۱ بدین نحو مشخص شدند که ابتدا دو منطقه‌ی اصلی شهر ایلام مدنظر قرار گرفت و سپس از هر منطقه، سه محله به صورت تصادفی انتخاب گردید. در مرحله‌ی بعدی، سهمیه‌ی ۱۷ واحد مسکونی از هر محله برای انتخاب در نظر گرفته شد. البته، انتخاب این تعداد واحدهای مسکونی جهت گردآوری داده‌ها مشروط به وجود فرزند جوان و حضور والدینش در آن واحد مسکونی بود؛ و در غیر این صورت تا حصول این شرط در هر محله، انتخاب واحدهای

مسکونی ادامه می‌یافت. در نهایت، یکصد جوان ۱۷ تا ۲۵ ساله به همراه والدینشان (جمعاً ۲۰۰ نفر) نمونه‌نهایی این تحقیق را تشکیل دادند.

تکنیک جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات

جهت تولید داده‌های تحقیق از تکنیک پرسشنامه استفاده گردید که رایج‌ترین تکنیک مورد استفاده در تحقیقات پیمایشی است (دواس، ۱۳۷۶: ۱۴). البته، برای جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از پرسشنامه با پاسخگویان مصاحبه شد و پس از اتمام، همه پرسشنامه‌ها دقیقاً مورد بازبینی قرار گرفتند. در مرحله بعد کلیه اطلاعات پرسشنامه‌ها به برنامه آماری SPSS وارد گردید. سپس، توزیع فراوانی تمام متغیرها گرفته شد تا در صورت وجود کدهای غیرمتعارف، بتوان اطلاعات را تصحیح کرد. تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز با استفاده از آماره‌های توصیفی و استنباطی بوسیله نرم‌افزار SPSS صورت گرفت.

شواهد مربوط به اعتبار ۱ و پایایی ۲

لازم به ذکر است که برای هر یک از ابعاد هفت‌گانه ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره) مقیاسی شامل چندین گویه در مقیاس لیکرت تدوین گردید که قبل از تشخیص و ارائه یافته‌های تحقیق لازم بود بر اساس دو معیار اصلی سنجش در علوم اجتماعی، یعنی اعتبار و پایایی، پالایش می‌گردیدند. به‌منظور پی بردن به اعتبار مقیاس‌های تحقیق از آزمون تک‌بُعدی بودن استفاده شد. مقیاس تک‌بُعدی مقیاسی است که همه گویه‌های آن، مفهوم بنیادی یکسانی را می‌سنجند. لذا، باید هر گویه‌ای که آن مفهوم را نمی‌سنجد، حذف کرد. بدین منظور باید دید پاسخ‌های ارائه شده به یک گویه خاص، بازتاب الگوی پاسخ‌های ارائه شده به گویه‌های دیگر هست یا نه. چنانچه گویه‌ای با گویه‌های دیگر همخوانی نداشت، می‌توان فرض کرد که آن گویه چیز دیگری را می‌سنجد و بایستی آن را از مقیاس حذف کرد. برای این منظور، بایستی ضریب همبستگی هر مقیاس با تک‌تک گویه‌هایش را محاسبه نمود و اگر میزان همبستگی کمتر از مقدار ۳۰/۰ بود، نتیجه گرفت که از اعتبار لازم برخوردار نبوده و بایستی حذف گردند (دواس، ۱۳۷۶: ۲۵۲ - ۲۵۱). نتایج آزمون اعتبار تک‌بُعدی بودن مقیاس‌ها در ذیل آمده است.

جدول شماره ۵: شواهد مربوط به اعتبار مقیاس‌های تحقیق

تعداد گویه‌ها در مقیاس تک‌بُعدی	تعداد گویه‌های حذف شده	تعداد گویه‌ها	ابعاد مفهومی
۸	۵	۱۳	آزادی
۹	۱	۱۰	وحدت
۹	۱	۱۰	تکلیف‌گرایی
۷	-	۷	استقلال
۸	۱	۹	پیوند دین و سیاست
۱۰	-	۱۰	استکبارستیزی
۱۱	-	۱۱	حمایت از محرومین و مستضعفین جهان

برای احراز پایایی مقیاس‌های تحقیق از آماره ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که دامنه آن از صفر تا یک در نوسان است. هر چه مقدار آلفا بیشتر باشد، پایایی مقیاس بیشتر خواهد بود و برای افزایش مقدار آلفا و در نتیجه افزایش پایایی مقیاس باید همه گویه‌های ناپایا را حذف کرد. بدین منظور باید دید با حذف هر گویه معین، مقدار آلفا چقدر تغییر می‌کند (دواس، ۱۳۷۶: ۲۵۳-۲۵۲). در پژوهش حاضر با استفاده از این روش، پایایی مقیاس‌های هفت‌گانه تحقیق مورد واریسی قرار گرفت تا گویه‌هایی که موجب کاهش ضریب آلفای مقیاس می‌شدند، از مقیاس حذف گردند. جدول زیر مقدار آلفای کرونباخ را قبل از حذف گویه‌هایی که فاقد اعتبار بودند، نشان می‌دهد.

جدول شماره ۶: شواهد مربوط به پایایی اولیه مقیاس‌های تحقیق

آلفای کرونباخ		تعداد گویه‌ها	ابعاد مفهومی
والدین	فرزندان		
۰/۵۲۴۴	۰/۳۲۹۴	۱۳	آزادی
۰/۶۵۸۰	۰/۷۹۳۷	۱۰	وحدت
۰/۷۲۴۴	۰/۷۶۵۸	۱۰	تکلیف‌گرایی
۰/۸۱۹۰	۰/۷۸۸۲	۷	استقلال

۰/۷۳۵۰	۰/۸۳۳۳	۹	پیوند دین و سیاست
۰/۸۴۷۱	۰/۹۰۸۴	۱۰	استکبارستیزی
۰/۷۸۹۰	۰/۸۲۱۶	۱۱	حمایت از محرومین و مستضعفین در سرتاسر جهان

نتایج مندرج در جدول زیر حکایت از آن دارد که با حذف گویه‌های نامعتبر از آزمون تک‌بعدی بودن (ن. ک. به: جدول ۵) و حذف یک گویه دیگر در مقیاس آزادی، میزان ضریب آلفای کرونباخ همه مقیاس‌های تحقیق به حد نصاب پایایی مناسب (یعنی، ۰/۷۰) رسیده است:

جدول شماره ۷: شواهد مربوط به پایایی نهایی مقیاس‌های تحقیق

آلفای کرونباخ		تعداد گویه‌ها	ابعاد مفهومی
والدین	فرزندان		
۰/۷۰۲۳	۰/۷۰۰۱	۷	آزادی
۰/۷۰۰۵	۰/۷۹۷۸	۹	وحدت
۰/۷۲۴۴	۰/۷۶۵۸	۹	تکلیف
۰/۸۱۹۰	۰/۷۸۸۲	۷	استقلال
۰/۷۹۹۲	۰/۸۵۱۲	۸	پیوند دین و سیاست
۰/۸۴۷۱	۰/۹۰۸۴	۱۰	استکبارستیزی
۰/۷۸۹۰	۰/۸۲۱۶	۱۱	حمایت از محرومین و مستضعفین در سرتاسر جهان

یافته‌های تحقیق

برای توصیف ساده‌تر وضعیت تعلق دو نسل والدین و فرزندان به ابعاد مختلف ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی، بهتر دیده شد شکل تقلیل یافته‌ای از این ابعاد هفتگانه انقلاب اسلامی سیاسی تعبیه شود. از این رو، کل نمرات پاسخگویان در هفت بُعد ارزش‌های سیاسی به سه بخش تقسیم شد و نمرات یک‌سوم اول، «ضعیف یا منفی»؛ یک‌سوم دوم، «متوسط»؛ و یک‌سوم آخر، «قوی یا مثبت» محسوب گردید. نتایج توصیفی این ابعاد نزد پاسخگویان دو نسل پس از سه‌شقه‌کردن^۱ آنها در جدول زیر منعکس شده است.

جدول شماره ۸: توزیع درصدی ابعاد ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی نزد دو نسل

ضعیف/منفی		متوسط		قوی/مثبت		ابعاد
		والدین	فرزندان	والدین	فرزندان	
والدین	فرزندان	والدین	فرزندان	والدین	فرزندان	آزادی
۱۰	۱۵	۳۴	۳۶	۵۶	۴۹	وحدت
۳	۹	۴۳	۵۰	۵۴	۴۱	تکلیف
۲	۱۳	۴۴	۴۵	۵۴	۴۲	استقلال
۰	۳	۱۷	۲۶	۸۳	۷۱	پیوند دین و سیاست
۳	۱۵	۳۷	۴۲	۶۰	۴۳	استکبارستیزی
۲	۱۱	۲۶	۳۴	۷۲	۵۵	حمایت از محرومین
۲	۱۲	۴۲	۴۵	۵۶	۴۳	ارزش‌های سیاسی
۳	۱۲	۴۰	۴۷	۵۷	۴۱	

اطلاعات مندرج در جدول شماره ۸ حکایت از آن دارد که در بین والدین بیشترین نگرش مثبت مربوط به بُعد استقلال با ۸۳ درصد و بیشترین نگرش منفی مربوط به بُعد آزادی با ۱۰ درصد می‌باشد. نکته قابل توجه آن که بیشترین نگرش مثبت نسل فرزندان نیز مربوط به بُعد استقلال با ۷۱ درصد و بیشترین نگرش منفی مربوط به ابعاد آزادی و پیوند دین و سیاست با ۱۵ درصد می‌باشد که تا حدود زیادی همگرایی بین دو نسل را از این حیث نشان می‌دهد.

تحلیل داده‌ها

برای احراز شکاف نسلی باید معیاری مشخص را در نظر گرفت تا آن را از تفاوت نسلی یا فاصله نسلی متمایز سازد. با توجه به کمی بودن این مطالعه، مسأله مزبور حول این سؤال می‌چرخد که چه میزان از تفاوت را بایستی دال بر شکاف بدانیم؟

در این تحقیق، معیار وجود حداقل یک واحد انحراف استاندارد اختلاف میان میانگین مشاهده شده بین دو نسل به عنوان حدنصاب احراز شکاف نسلی در نظر گرفته شد؛ به عبارت دیگر، فقط هنگامی می‌توان قائل به شکاف نسلی بود که اختلاف میانگین بین دو نسل از یک واحد انحراف معیار بالاتر باشد. در غیر این صورت و با مشاهده اختلاف کمتر از یک واحد انحراف معیار بین میانگین‌های دو نسل باید از تفاوت نسلی یا فاصله نسلی یاد کرد نه شکاف نسلی.

جدول زیر شواهد تجربی را برای واریسی یا آزمون مدعای شکاف نسلی در ابعاد مختلف ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی فراهم نموده است.

جدول شماره ۹: آزمون آماری مقایسه دو نسل از حیث نگرش به ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی

ابعاد	نسل	میانگین	انحراف معیار	تفاضل میانگین	انحراف معیار کل	مقدار T	معناداری T
نسبت آزادی و رأی مردم با دین	والدین	۱۳/۷۴	۴/۶۴	۱/۲۰	۴/۹۷	۱/۷۱	۱۰۸۹
	فرزندان	۱۲/۵۴	۵/۲۴				
وحدت اسلامی	والدین	۱۳/۱۷	۲/۹۷	۱/۲۴	۳/۳۴	۲/۶۵	۱۰۰۹
	فرزندان	۱۱/۹۳	۳/۶۰				
تکلیف‌گرایی و رابطه‌ی آن با نتیجه‌گرایی	والدین	۱۳/۷۷	۳/۶۷	۱/۷۴	۳۲/۴	۸۸/۲	۱۰۰۴
	فرزندان	۱۲/۰۳	۴/۷۷				
استقلال و عدم دخالت بیگانگان	والدین	۱۶/۰۳	۳/۱۸	۱/۱۹	۳/۵۵	۲/۴۰	۱۰۱۷
	فرزندان	۱۴/۸۴	۳/۸۰				
پیوند دین و سیاسی	والدین	۱۴/۳۳	۳/۷۴	۲/۷۲	۴/۷۶	۴/۲۰	۱۰۰۰
	فرزندان	۱۱/۶۱	۵/۲۹				
استکبارستیزی و حمایت از گروه‌های مبارز انقلابی	والدین	۱۵/۰۹	۳/۳۸	۱/۷۲	۴/۳۳	۲/۸۵	۱۰۰۵
	فرزندان	۱۳/۳۷	۴/۹۹				
حمایت از محرومین و مستضعفین در سرتاسر جهان	والدین	۱۳/۶۵	۳/۴۷	۱/۸۳	۴/۱۴	۳/۱۷	۱۰۰۲
	فرزندان	۱۱/۸۲	۴/۵۸				
ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی	والدین	۱۳/۶۷	۳/۲۸	۱/۸۷	۳/۹۵	۳/۴۴	۱۰۰۱
	فرزندان	۱۱/۸۰	۴/۳۴				

اطلاعات مندرج در جدول شماره ۹ دلالت بر چند یافته مهم به شرح ذیل دارد:

(۱) مثبت بودن تفاضل میانگین‌های نسل والدین در برابر نسل فرزندان در کلیه ابعاد ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی و همین‌طور سازه مرکب ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی

نشان دهنده آن است که در همه مقولات مورد بررسی، نگرش نسل والدین مثبت‌تر از نسل فرزندان‌شان بوده است.

۲) نتایج آزمون T نیز حکایت از آن دارد که فقط در یکی از ابعاد ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی (یعنی، بُعد آزادی) بوده که تفاوت معناداری از حیث آماری میان بین نگرش دو نسل وجود نداشته است ($\text{sig} = 0/0$) و فرض صفر مبنی بر عدم تفاوت واقعی بین نگرش دو نسل تأیید می‌گردد. ولی در سایر ابعاد و همین‌طور سازه ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی تفاوت معناداری از حیث آماری بین نگرش والدین و فرزندان‌شان وجود داشته است ($\text{sig} > 0/0$) و از این رو، فرض صفر مبنی بر عدم تفاوت واقعی بین نگرش دو نسل رد می‌گردد و فرضیه مقابل، یعنی وجود تفاوت واقعی بین نگرش دو نسل به ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی تأیید می‌گردد.

۳) هنگامی که معیار وجود حداقل یک انحراف معیار بالاتر و یا پایین‌تر از تفاضل میانگین مشاهده شده بین دو نسل به‌عنوان حدنصاب احراز شکاف نسلی مدنظر قرار گرفت، یافته‌های مندرج در جدول فوق‌الذکر دلالت بر عدم وجود شکاف نسلی در همه ابعاد و سازه ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی می‌کنند، چون در هیچ یک از آنها این حد نصاب به دست نیامده است.

۴) یافته‌های تحقیق به‌طور کلی این واقعیت را برملا ساخته‌اند که در میان جمعیت نمونه تحقیق، شکاف نسلی از حیث ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی وجود نداشته است؛ ضمن آن که تفاوت نسلی به معنای نگرش مثبت‌تر والدین نسبت به فرزندان‌شان به ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی مشاهده و تأیید شده است.

نتیجه‌گیری

در این بخش لازم دیده شد به این مهم پرداخته شود که یافته‌های این تحقیق چه دلالت‌های نظری و تجربی داشته است؟ از حیث نظری، چنانچه تشریح گردید، سه دیدگاه عمده در زمینه شکاف نسلی وجود داشته است:

۱) پذیرش و تأیید وجود شکاف نسل‌ها؛ ۲) انکار وجود شکاف نسلی و ۳) دیدگاه میانه و بینابین که معتقد به پیوستگی و تفاضل‌گزینی بین نسل‌ها می‌باشند. نتایج این تحقیق، حمایت تجربی برای دو دیدگاه دوم و سوم داشته و در تعارض با دیدگاه نظری اول مبنی بر

وجود شکاف نسلی بوده است.

در مقایسه با تحقیقات پیشین نیز نتایج این پژوهش با تحقیق جلیوند (۱۳۸۲) همسو بوده که از حیث ارزش‌های اجتماعی بین دو نسل، شکافی را مشاهده نموده بود. همچنین، برخلاف نتایج تحقیقات پژوهشگرانی همچون یوسفی (۱۳۹۱)، ربانی و محمدزاده (۱۳۹۱)، دانش و دیگران (۱۳۹۳)، ذرات (۱۳۸۶)، صابری (۱۳۸۹) و صلاحی (۱۳۹۰) که وجود شکاف نسلی را تأیید کرده بودند، در بقیه تحقیقات مرور شده، یافته‌ها فقط تفاوت نسلی را تأیید نموده بودند که با نتایج تحقیق حاضر کاملاً همسویی داشته است. در واقع، نتایج این پژوهش مبنی بر عدم شکاف نسلی در کنار وجود اختلاف معنادار بین دو نسل از حیث ارزش‌های سیاسی انقلاب اسلامی با نتایج آن دسته از تحقیقات مرور شده قرابت و نزدیکی بیشتری دارد که فقط تفاوت نسلی را تأیید نموده بودند.

نتیجه‌نهایی آن که مستند نمودن وضعیت شکاف نسلی یا روشن ساختن ابعاد و میزان اختلافات نسلی در حوزه ارزش‌های انقلاب اسلامی در سطح کل ایران، مستلزم تتبع و بررسی‌های روشمند وسیع دیگر است و باید به انتظار پژوهش‌های تجربی بیشتر با طرح‌های تحقیقاتی جامع‌تر و دقیق‌تری بود. تمسک به طرح‌های تحقیقاتی جامع‌تر و جمعیت‌های وسیع‌تر، کیفیت تحلیل را ارتقاء می‌بخشد و اعتماد به نتایج نهایی را بالا می‌برد. به هر تقدیر با توجه به اهمیت مسأله تفاوت یا شکاف نسلی، ضروری است تحقیقات دیگری به همراه الگوهای نظری جهت تبیین آن در میان جمعیت‌های وسیع‌تری انجام پذیرد. در هر حال، نتایج این پژوهش مثل سایر نتایج تجربی تحقیقات علمی همیشه برای تحقیقات بیشتر و عمیق‌تر ناتمام و موقتی باقی می‌مانند و باید با احتیاط و عدم قطعیت با آنها برخورد نمود و در انتظار تحقیقات بیشتر و عمیق‌تر نشست.

منابع

- ابراهیمی ترک امیر، آمنه. (۱۳۹۲) مطالعه‌ی تفاوت ارزش‌های اجتماعی بین دو نسل والدین (۵۴-۵۰ سال) و فرزندان (۲۴-۲۰ ساله) و عوامل مؤثر بر آن در شهرستان نورآباد استان لرستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهرا (س)، تهران.
- آزادی، علیرضا. (۱۳۹۱) مطالعه‌ی بین نسلی نوع دینداری و ارزش‌های سیاسی دهه‌ی سوم انقلاب اسلامی در شهر اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی.
- اسفجیر، علی اصغر و معصومه گرجی نشلی. (۱۳۸۱) عوامل مؤثر بر تضاد ارزشی و هنجارهای میان مادران و دختران در سطح شهرستان زابل (بررسی روابط ارزشی-هنجاری نسل مادران و دختران)، مجموعه مقالات گسست نسلی در ایران.
- آلموند، گابریل آبراهام؛ پاول، بینگهام؛ مونت، رابرت جی. (۱۳۸۱) چهارچوبی نظری برای بررسی سیاست تطبیقی، ترجمه‌ی علیرضا طیب، تهران: انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی.
- بابایی، نجوا. (۱۳۸۸)، بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر تغییر ارزش‌های دینی نوجوانان (دختران) دبیرستان شهر قم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مسائل اجتماعی دانشگاه الزهرا.
- بنی‌هاشم، فروغ السادات. (۱۳۸۳) آسیب‌شناسی مناسبات نسلی در جوامع روستایی، خلاصه مقالات همایش ملی مناسبات نسلی در ایران، پژوهشگاه علوم انسانی و اجتماعی.
- پناهی، محمدحسین. (۱۳۸۰) فاصله‌ی نسلی و اختلافات خانوادگی و چگونگی برخورد با آن، فصلنامه علمی پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهرا (س)، سال یازدهم، شماره (۳۷) و (۳۸).
- پیشه‌ور، احمد و علی احمد الفتی. (۱۳۸۵) تفاوت نسلی در گیلان غرب، مجله‌ی جوانان.
- توحیدلو، سمیه. (۱۳۸۳) بررسی مناسبات نسلی در ایران امروز، خلاصه مقالات همایش ملی مناسبات نسلی در ایران، پژوهشگاه علوم انسانی و اجتماعی.
- توکلی، مهناز. (۱۳۸۲) بررسی نظام ارزش‌های دو نسل دختران و مادران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران.

- جلیلود، شیرین. (۱۳۸۲) بررسی مقایسه‌ی نگرش مادران و دختران نسبت به ارزش‌های اجتماعی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرکز.
- جولانی، شمسی. (۱۳۹۳) بررسی مردم‌شناختی شکاف نسلی نزد مادران و دختران با تکیه بر رویکرد مارگار تمید (مطالعه موردی: منطقه ۵ تهران و شهرستان اسلامشهر)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی
- چاری صادق، مسعود. (۱۳۹۱) بررسی ساختار و محتوای ارزشی نسل‌ها با رویکرد فازی (مطالعه‌ی موردی: شهروندان بالای ۱۸ سال شهر کرمان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه باهنر کرمان.
- حیدری، مریم. (۱۳۸۳) آموزش و پرورش و مناسبات نسلی بین والدین و نوجوانان، خلاصه مقالات همایش ملی مناسبات نسلی در ایران، پژوهشگاه علوم انسانی و اجتماعی.
- داریاپور، زهرا. (۱۳۸۶)، ساختار ارزشی و مناسبات نسلی، مجله‌ی جوانان و مناسبات نسلی دانش، پروانه و دیگران (۱۳۹۳) تحلیل جامعه‌شناختی شکاف نسلی در ایران، جامعه پژوهی فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال پنجم، شماره‌ی سوم.
- دواس، دی. ای. (۱۳۷۶) پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه‌ی هوشنگ ناییبی، تهران، نشر نی.
- ذرات، احمد. (۱۳۸۶) بررسی شکاف نسلی نسل جوان (۲۵-۱۵ سال) با نسل انقلاب (۵۲-۴۲ سال)؛ مطالعه‌ی موردی: شهر رشت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه گیلان.
- ربانی، علی؛ محمدزاده، عاطفه. (۱۳۹۱) بررسی کیفی شکاف نسلی ارزشی بین مادران و دختران در مشهد با تأکید بر ارزش‌های دینی، فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و سوم.
- (۱۳۹۲) بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف نسلی در منطقه ۹ شهرداری مشهد با تأکید بر ارزش‌های دینی، مجله علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد.
- رفیع پور، فرامرز. (۱۳۷۶) تغییرات ارزشی در آینه سینما و مطبوعات، فصلنامه پژوهشی، سال چهارم، شماره (۱۴ و ۱۵).

- سیدیان هاشمی، سارا. (۱۳۹۰) بررسی تطبیقی هویت سیاسی نسل اول و نسل سوم انقلاب (مطالعه‌ی موردی: اصفهان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی.
- شیرین بیان، اعظم. (۱۳۹۰) بررسی شکاف نسلی در خانواده ایرانی (مورد پژوهش: شکاف نسلی در بین خانواده‌های شهرستان گرمسار)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار.
- صابری، مصطفی. (۱۳۸۹) بررسی شکاف نسلی دینی در بین جانبازان و فرزندان پسر آنها (مطالعه‌ی موردی: شهر قم)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی.
- صلاحی، عبدالله. (۱۳۹۰) بررسی میزان تفاوت نسلی و عوامل خانوادگی مؤثر بر آن در بین خانواده‌های ساکن در شهر پاره، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- طالبان، محمدرضا. (۱۳۸۰) دینداری و جوانان، نمایه پژوهشی، (شماره ۷ و ۸).
- عابدینی، صمد. (۱۳۸۵) بررسی نگرش مردم نسبت به شکاف نسل‌ها و عوامل مرتبط با آن (مطالعه‌ی موردی: شهر تبریز)، فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی.
- عباسی شوازی و دیگران. (۱۳۹۴) مقایسه بین نسلی رابطه‌ی رسانه‌ها و نگرش به امر معروف و نهی از منکر در بین جوانان و بزرگسالان شهر شیراز، فصلنامه علمی پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، سال نهم.
- علیخانی، علی‌اکبر. (۱۳۸۲) نگاهی به پدیده گسست نسل‌ها در ایران، تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.
- فاضلی، عبدالله. (۱۳۸۹) بررسی مسئله‌ی شکاف نسلی (مورد تحقیق: ایثارگران و فرزندان آنان در شهرستان اهواز)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه چمران اهواز.
- فعله‌گری، لیلیا. (۱۳۹۱) بررسی شکاف نسلی بین مادران و دختران (بالای ۱۴ سال) با تأکید بر عامل تحصیلات در شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مطالعات زنان دانشگاه اصفهان.
- قاضی نژاد، مریم. (۱۳۸۳) نسل‌ها و ارزش‌ها؛ بررسی و تحلیل جامعه‌شناختی تفاوت

- گرایشات ارزشی نسل جوان و بزرگسال، پایان‌نامه دکترای جامعه‌شناسی دانشگاه تهران.
- قدیمی، مهدی. (۱۳۸۴) بررسی شکاف نسلی در بین دانش‌آموزان زنجان، مجله جوانان.
- میرابی زاده، مهناز و دیگران. (۱۳۸۲) مقایسه‌ی نگرش‌های دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان‌های اهواز با والدین و نزدیک‌ترین دوستان همکلاسی آنان، مجموعه مقالات گسست نسلی در ایران.
- نبوی، سیدحسن. (۱۳۸۲) تضاد یا شکاف نسلی (بررسی میزان تفاوت‌های موجود میان دو نسل والدین و فرزندان در شهر تهران)، مجموعه مقالات گسست نسلی در ایران، تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.
- یزدانی، حشمت‌الله. (۱۳۸۳) تبیین چالش‌ها و گسست‌های موجود در شهر تهران (مناطق ۱۵، ۱۵ و ۲۰)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- یوسفی، نریمان. (۱۳۹۱) بررسی شکاف ارزشی بین نسل‌ها در خانواده‌های تهرانی، فصلنامه راهبرد اجتماعی، شماره هفتم.